

VJERSKA PRAVA I SLOBODE I SEKULARIZACIJA U KONTEKSTU PRISTUPANJA REPUBLIKE HRVATSKE EUROPSKOJ UNIJI

Pregledni rad

UDK: 261.7(497.5:4)(063)
316.42(497.5:4)(063)

Sklapanjem međunarodnih ugovora Republike Hrvatske i Vatikana, donošenjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica 2002. godine, sklapanjem Ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa s drugim kršćanskim denominacijama, kao i islamskom zajednicom pravno je operacionalizirano ustavno jamstvo o slobodi i jednakosti vjeroispovijedi građana Republike Hrvatske uređeno u čl. 40. Ustava. Sekularizacija se reaktualizira nakon odbijanja država članica EU-a da prilikom izrade Ustavnog ugovora 2004. godine, na poziv pape Ivana Pavla II. u tekst uvrste formulaciju o kršćanskim korijenima Europe. Daje se sažeti pregled koliko je na ustavnopravnom polju doista dosljedno proveden koncept sekularizacije u pojedinim članicama EU-a, utjecaju jurisprudencije Europskog suda za ljudska prava u području zaštite vjerskih sloboda, te općenito o položaju vjere u *acquis communautaire* EU-a. Razmatra se postoji li u Hrvatskoj zadovoljavanja pravna zaštita vjerskih sloboda pojedinaca i vjerskih zajednica, propituje sustav financiranja vjerskih zajednica, te ima li Crkva poslanje izjašnjavati se o svakome društvenom pitanju ili se treba (samo)ograničiti na pojedina. Europska unija mora priznati pluralnost svoga stanovništva u vjerskom i drugim pogledima, te se postavlja pitanje može li, između ostalih, kršćanstvo imati ulogu kohezijskog elementa "europskog identiteta"? Republika Hrvatska treba sačuvati bogati kršćanski identitet i naslijeđe koje unosi u EU, istodobno zadržavši ekumensku otvorenost.

Ključne riječi: vjerska prava i slobode, sekularizacija, položaj vjerskih zajednica, kršćanske konfesije, europski identitet

Uvod

Suvremena politička znanost i konstitucionalizam danas odražavaju stav da u suvremenoj ustavnoj demokraciji u pogledu vjerskih sloboda i prava trebaju minimalno biti ispunjena tri uvjeta: (1) moraju postojati jasne i čvrste ustavne granice za individualnu slobodu vjere, (2) Crkva (ili neka druga vjerska zajednica) i država moraju biti odvojene, odnosno država ne smije biti viđena kao da pripada određenoj vjerskoj zajednici, te (3) mora postojati ujednačenost u tretmanu vjerskih zajednica i osiguravanju uvjeta za religiozno prakticiranje. U društvu u kojem postoji pluralizam vjerskih zajednica svi se trebaju složiti da državna moć mora djelovati u skladu s javnim razlogom (eng. *public reason*, *publique raison*) koji mogu razumjeti i podržati svi, a ne na osnovi osobne vjere.

Problem konstitucionalnog uređenja i odnosa vjerskih prava i sloboda i sekularizacije reaktualiziran je prilikom izrade nacrtu Europskog ustava (eng. *Treaty establishing*

a *Constitution for Europe*). Pitanje "europskog identiteta" na kulturalnoj je bojišnici dobrih dva desetljeća, što ne začuđuje jer je EU heterogen entitet u kojemu kultura, nacija, etnicitet, jezik i religija nastavljaju imati veliku simboličnu težinu. Rasprave oko nacrtu Europskog ustava tijekom rada Europske konvencije (eng. *Convention on the Future of Europe*) iznjedrile su i pitanje uloge religije u definiranju "europejstva". U apelu prije molitve Angelusa na Trgu sv. Petra u veljači 2003. godine papa Ivan Pavao II. reći će: "Budući europski ustav trebao bi spomenuti kršćanske korijene ovog kontinenta. To ne bi ni u kojem smislu umanjilo sekularnu prirodu Europske unije. Naprotiv, to bi pomoglo da se kontinent štiti od dvostruke opasnosti ideološkog sekularizma s jedne, te sektaškog integralizma s druge strane."¹ Davor Rodin ističe da se pitanje religije i sekularizacije pojavilo zbog manjka "unutrašnje" političke i demokratske integracije u Europskoj uniji, pa se postavilo pitanje bi li čvršćoj integraciji pomoglo duhovno jedinstvo poput religije.² Jednako tako i Edy Korthals Altes ističe da je od ključnog značaja za identitet duhovnost koja osigurava najdublju motivaciju za djelovanje, pa se opravdano ističe značaj kršćanstva za Europu, ali da bi bilo teško reći da živimo u kršćanskoj Europi gdje su sekularizam, materijalizam, hedonizam i individualizam postale dominantne značajke moderne kulture.³ Progresivna, premda visoko neravnomjerna, sekularizacija Europe neporeciva je socijalna činjenica.⁴ Međutim, shvaćanje da sekularizacija iz aspekta istinskog kršćanstva ne mora nužno biti obilježena negativnom konotacijom nalazimo kod Željka Mardešića, jednog od vodećih hrvatskih sociologa religije: "(...) sekularizacija u Europi nije donijela samo nevolje i opasnosti za kršćanstvo – na čemu se jednostrano i apokaliptički ustrajava u predkoncilskim redovima – nego je ona očistila kršćanstvo od nekršćanskih sadržaja. Zato se i može govoriti o pozitivnim učincima sekularizacije, koji zacijelo nadmašuju one negativne. Drugo, proces sekularizacije nije ni konačno završen, a niti posve nepovratan."⁵

¹ New York Times, "Pope Urges Europe to Avow Christianity", <http://www.nytimes.com/2003/02/17/world/pope-urges-europe-to-avow-christianity.html> (8. veljače 2013.)

Papa Ivan Pavao II. i Christodoulos, arhiepiskop Atene i cijele Grčke još će 4. svibnja 2001. godine u zajedničkoj izjavi istaknuti: "Radujemo se uspjehu i napretku Europske unije. Unija europskog svijeta, u kojoj njezini narodi ne gube svoju nacionalnu svijest, tradiciju i identitet, bila je vizija njezinih začetnika. Međutim, rastući trend preoblikovanja određenih europskih zemalja u sekularne države bez ikakvog upućivanja na religiju predstavlja odmak i poricanje njihovog duhovnog nasljeđa. Pozvani smo intenzivirati naše napore kako bi ujedinjenje Europe bilo postignuto. Učinit ćemo sve u našoj moći, kako bi kršćanski korijeni Europe i njezina kršćanska duša mogli ostati nepovrijeđeni." – "Common Declaration of Pope John Paul II and His Beatitude Christodoulos, Archbishop of Athens and All Greece, Before the Bema of St. Paul, The Apostle to the Nations", § 6., http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2001/documents/hf_jp-ii_spe_20010504_joint-declaration_en.html (8. veljače 2013.)

² Usp. Davor Rodin, "Zakašnjela sekularizacija", *Politička misao*, Vol. 44, br. 1, (2007), str. 3-13.

³ Usp. Edy Korthals Altes, "What is it? Why do we need it? Where do we find it?", *Reflections on European Identity*, ur. Thomas Jansen, Bruxelles: European Commission, 1999, str. 53.

⁴ Usp. David Martin, *A General Theory of Secularization*, London: Harper – Row, 1978; Andrew Greeley, *Religion in Europe at the End of the Second Millenium: A Sociological Profile*, London: Transaction Publishers, 2003.

⁵ Željko Mardešić, "Kršćanstvo i sekularizacija", *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, br. 2, (2006), str. 273.

Ovim radom želimo razmotriti može li mala Republika Hrvatska ulaskom u EU ojačati "katolički krug" država članica i u kojoj mjeri okrenuti sekularizacijske trendove, kao što se to svojedobno očekivalo od daleko mnogoljudnije Poljske,⁶ ili je i hrvatsko društvo u odnosu prema vjeri danas već "europizirano", te kakav je stupanj ustavno-pravnog uređenja i zaštite vjerskih sloboda i prava kojim ulazimo u EU i hoće li se zbog toga mijenjati.

Vjerska prava i slobode i sekularizacija u kontekstu ustavnog uređenja pojedinih država članica EU-a

Od 27 država članica EU-a, Danska, Finska, Grčka i Ujedinjeno Kraljevstvo (Engleska i Škotska) imaju državne (nacionalne) Crkve. Norveška koja nije članica EU-a, također ima državnu Crkvu. U biti, sve do 2000. godine, kada je Švedska djelomično razdvojila Crkvu i državu sve zapadne demokracije s evangeličkom luteranskom većinom (Švedska, Danska, Island, Finska i Norveška) imale su državne Crkve. Ovo u praksi znači da je djelovanje državnih (predstavničkih tijela) i eklezijalnih (crkvenih sinoda) tijela međuzavisno, da uživaju poseban status kao nacionalne institucije, te primaju izravnu financijsku potporu od države. Međutim, ovo ne znači da ove države ne poštuju vjerska prava građana koji nisu članovi nacionalne Crkve, već je stupanj njihove zaštite jednak onima koji pripadaju nacionalnoj.⁷ Velika većina Skandinavaca (oko 85%) smatra se članovima svojih "narodnih Crkvi" premda gotovo uopće ne dolaze u crkvu, izuzev primanja sakramenata, pa skandinavsko luteranstvo obilježava "pripadanje bez vjerovanja". U Njemačkoj su država i Crkva odvojene, ali postoji niz ugovora, kako od strane federalne vlade, tako i pokrajina sa zemaljskim evangeličkim luteranskim Crkvama, dok je Konkordat s Rimokatoličkom crkvom iz 1933. godine pravno valjan međunarodni ugovor. Njemački model odnosa Crkvi i države (podjednak je broj protestanata koje većinom čine luterani i katolika, obje konfesije oko 30 miliona) temelji se na načelima neutralnosti, tolerancije i pariteta, a vjerske zajednice od države mogu dobiti status "udruge javnog prava" (njem. Körperschaften des öffentlichen Rechts). Crkve se financiraju iz tzv. Kirchensteuera i Kirchgelda.⁸ U Francuskoj je Loi de la Séparation iz 1905. oštro podijelio Crkvu od države, a relikat Konkordata iz 1801. godine između Napoleona i Vatikana je da se predsjednika Republike konzultira prilikom imenovanja rimokatoličkih biskupa.

⁶ Usp. José Casanova, "Religion in an Expanding Europe", *Catholic Poland in post-Christian Europe: Secular normalization or great apostolic assignment?*, ur. Timothy A. Byrnes i Peter J. Katzenstein, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, str. 66.

⁷ U Izvješću Chadwickove komisije stoji: "Za nas 'establishment' znači zakone koji se primjenjuju na Englesku crkvu, a ne na druge crkve... Engleska crkva je jedna od Crkvi. Dok god se zove 'nacionalna' Crkva propovijeda misiju cijele nacije. Ne tvrdi da stavlja svoju sjenu na muškarce i žene koji ju odbacuju." (Owen Chadwick i dr., *Church and State: Report of the Archbishops' Commission 1970*, London: Church Information Office, 1970, str. 2, 10-11) Usp. Rex Ahdar i Ian Leigh, "Is Establishment Consistent with Religious Freedom?", *McGill Law Journal*, Vol. 4, (2004), str. 635; Susan M. Gilles, "Worldly Corruptions and 'Ecclesiastical Depredations': How Bad Is an Established Church", *The DePaul Law Review*, Vol. 42, (1992-1993), str. 349.

⁸ Usp. Gerhard Robbers, "State and Church in Germany", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 77-94.

U pokrajini Alsace-Lorraine imenovanje luteranskih superintendanata podliježe njegovom odobrenju, a zajedno s papom postavlja rimokatoličkog nadbiskupa Strasbourga i biskupa Metza. Francuska je strogo laička država koja ni na koji način ne financira niti jednu vjersku zajednicu, izuzev što je 1908. preuzela u vlasništvo rimokatoličke vjerske objekte izgrađene prije 1905. godine čije se održavanje plaća iz javnih fondova. Država omogućava registraciju dvjema kategorijama vjerskih zajednica: vjerskim zajednicama koje su oslobođene plaćanja poreza (fran. *associations cultuelles*) i kulturalne zajednice koje nisu oslobođene od poreza (eng. *cultural associations*).⁹ Do donošenja Ustava 1947. godine odnosi Italije i Rimokatoličke crkve bili su uređeni Lateranskim Konkordatom iz 1929. godine kojim je katoličanstvo utvrđeno kao državna religija. Sporazumom u Vili Madama (Accordo di Villa Madama) 1984. godine revidiran je Konkordat kojim je Italija postala sekularna država, ali je zadržana praksa državne financijske potpore Crkvi, no uvedena je i praksa sklapanja državnih ugovora i s nekatoličkim denominacijama koje to zatraže.¹⁰ U Austriji je status vjerskih zajednica uređen Zakonom o priznavanju crkvi iz 1874. godine i Zakonom o statusu vjerskih konfesionalnih zajednica iz 1998. godine. Odnosi između Austrije i Rimokatoličke crkve uređeni su ugovorima sa Svetom Stolicom i mogu postati dijelom unutarnjeg prava prema čl. 50 Ustava Austrije. Ugovorima se utvrđuje da Rimokatolička crkva može donositi zakone unutar svoga područja nadležnosti, kao i da institucije koje imaju pravnu osobnost prema kanonskom pravu imaju istu i prema javnom pravu. Vjerske zajednice dijele se u tri kategorije: službeno priznate vjerske zajednice prema zakonu iz 1874.,¹¹ vjerske konfesionalne zajednice i vjerske udruge. Pored vjerskih zajednica od 1874. godine, vjerske zajednice koje su se registrirale prema vrlo strogim kriterijima zakona iz 1998. godine imaju pravo na crkveni porez, vjeronauk u državnim školama i status pravne osobe.¹² U Mađarskoj vjeronauk nije dio nastavnog kurikula u osnovnim školama, ali se može održavati na kraju redovne nastave. Crkve mogu osnivati teološke fakultete i privatna sveučilišta, ali se ne mogu osnivati teološki fakulteti u sklopu državnih sveučilišta.¹³ Preambula mađarskog ustava započinje "Bog blagoslovio Mađare".¹⁴ Ustav Kraljevine Španjolske u čl. 16. utvrđuje: "Ni jedna religija neće imati državni karakter. Javne vlasti će uzeti u obzir vjerska uvjerenja u španjolskom društvu i sukladno tome održavati prikladne kooperativne odnose s Ka-

⁹ Usp. Brigitte Basdevant Gaudemet, "State and Church in France", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 157-186.

¹⁰ Usp. Silvio Ferrari, "State and Church in Italy", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 209-230.

¹¹ Rimokatolička crkva, Luteranska crkva, Reformirana crkva, Islamska zajednica, Starokatolička crkva, Židovska zajednica, pravoslavne crkve (ruska, grčka, srpska, rumunjska i bugarska), Istočne pravoslavne crkve (Armenska, Koptska i Sirijska), Metodistička crkva, Novoapostolska crkva, budisti i mormoni.

¹² Usp. Richard Potz, "State and Church in Austria", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 391-418.

¹³ Usp. Balázs Schanda, "State and Church in Hungary", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 323-345.

¹⁴ "Magyarország Alaptörvénye", http://www.kormany.hu/download/2/ab/30000/Alap_angol.pdf (15. veljače 2013.) – tekst Temeljnog zakona Mađarske na engleskom jeziku preveden i objavljen na internetskoj stranici Vlade Mađarske.

toličkom crkvom i drugim konfesijama.”¹⁵ Preambula Ustava Republike Irske glasi: “U ime Najsvetijeg Trojstva, od kojega je sva vlast i kojemu, kao našem konačnom kraju, sva djelovanja ljudi i države moraju biti podastarta, Mi narod Éire, ponizno priznajući sve naše obveze našem Božanskom Gospodinu, Isusu Kristu, koji je održao naše očeve kroz stoljeća iskušenja (...)”¹⁶ Alfred Stepan zaključuje kako zapravo danas ni jedna zapadna europska demokracija nema krutu i agresivnu odvojenost Crkve i države, pri čemu je većina država postigla demokratski utvrđenu slobodu vjeroispovijedi od mijenjanja države, te sve omogućavaju vjerskim zajednicama ne samo privatno ispovijedanje već i organiziranje u civilnom i političkom društvu.¹⁷

*Vjerska prava i slobode u *acquis communautaire* Europske unije i u jurisprudenciji Europskog suda za ljudska prava*

Odnos između religije i europeizacije¹⁸ ostaje sporan te je u stalnom razvoju. Način kojim se EU bavio “vjerom i vjerskim poslovima” u zakonodavstvu i politikama bio je predmetom dinamičnih procesa, osobito tijekom posljednjih 11 godina europske integracije. Postoji široko uvjerenje da je Europa prepuštena lokalnim nacionalnim politikama u području odnosa Crkve i države. EU nema izričito priznatu nadležnost u ugovorima na donošenje zakonodavstva koje obuhvaća religijsku domenu, a države članice zadržavaju suverenitet nad statusom Crkvi i vjerskih udruga ili zajednica.¹⁹ Ipak, od stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama i Lisabonskog ugovora, odnos između “religije” i europskih zakona, i slojevitost njihove veze s nekoliko politika EU-a,

¹⁵ “Constitución Española”, http://www.lamoncloa.gob.es/IDIOMAS/9/Espana/LeyFundamental/titulo_primer.htm (15. veljače 2013.) – tekst Ustava Kraljevine Španjolske na engleskom jeziku preveden i objavljen na internetskoj stranici Vlade Kraljevine Španjolske.

¹⁶ “Constitution of Ireland – Bunreacht na hÉireann”, http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/December_2013_-_Bhunreacht_na_hEireann_Constitution_Text.pdf (15. veljače 2013.) – tekst Ustava Republike Irske na irskom i engleskom jeziku preveden i objavljen na internetskoj stranici Predsjednika vlade Republike Irske.

¹⁷ Usp. Alfred C. Stepan, “Religion, Democracy, and the ‘Twin Tolerations’”, *Journal of Democracy*, Vol. 11, br. 4, (2000), str. 37-57. Ivan Padjen ističe zapravo da je država vrlo ograničena jer kada djeluje u vjerskim pravima ona se ne bavi Istinom i Transcendentnim, već samo alocira svoja zemaljska dobra i omogućava vjerskim zajednicama pristup kanalima javnog utjecaja – javne škole, javni mediji... (Ivan Padjen, “The State’s Authority in Religious Rights”, *Politička misao*, Vol. 38, br. 5, (2001), str. 137-143).

¹⁸ Konceptualizacija ovoga pojma predmet je niza akademskih razmatranja, a najjednostavnije bi ju bilo sažeti u “postati što više europskiji”. Jednu od prvih definicija daje Ladrech kao “proces kroz koji politička i ekonomska dinamika Europske unije postaju dio organizacijske logike nacionalnih politika i donošenja političkih odluka”. (Robert Ladrech, “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32, 1 (1994), str. 69-88)

¹⁹ Ovo je izričito utvrđeno Deklaracijom o statusu Crkvi i nekonfesionalnih organizacija: “Europska Unija poštuje i ne dovodi u pitanje status crkvi i religijskih organizacija ili zajednica u nacionalnom pravu država članica. Europska Unija jednako uvažava status filozofskih i nekonfesionalnih organizacija.” Deklaracija br. 11 dodana Ugovoru iz Amsterdama koju je međuvladina konferencija usvojila i dodala Ugovoru (njezin tekst nije dio konferencijskih dokumenata koji su podneseni na autorizaciju i ratifikaciju). Ove odredbe prenesene su i u Lisabonski ugovor, odnosno u čl. 17. Pročišćenog teksta Ugovora o funkcioniranju Europske unije.

duboko se promijenila. Naime, provođenjem politika i djelovanja odjela²⁰ i službi Europske komisije u određenim područjima²¹ normativnim putem (direktive, preporuke, odluke), kao i Suda pravde EU-a na posredan način dolazi do ulaska u sferu nacionalnih politika u pogledu slobode vjeroispovijedi. Ove transformacije dovode u pitanje preliminarnu pretpostavku o ograničenoj, ili navodno "nepostojećoj" ulozi EU-a u pogledu vjere. Interakcija između prava EU-a i religije predmet je pod povećalom EU sudova i tribunala, a posebno Suda pravde. Sudska interpretacija i kontrola europskog prava stavlja opća načela prava EU-a, posebice razmjernosti i nediskriminacije i temeljna prava u središte pravnog procesa. Pristupi koji koriste religiju i/ili "sekularne vrijednosti" koje derogiraju europske slobode i prava priznata u sklopu zakonodavstva o europskom građanstvu, nediskriminaciji i imigraciji morat će biti testirani protiv tih istih načela kako bi ona opravdala svoj legitimitet i kompatibilnost s načelima zakonitosti i vladavine prava.

Osobito je važno istaknuti da jurisprudencija Europskog suda za ljudska prava u svjetlu pravorijeka u području slobode vjeroispovijedi, postaje referentno polazište za područje temeljnih ljudskih prava za tijela EU-a, uključujući i Europko Vijeće.²² Imajući ovo u vidu, odnos Europskog suda za ljudska prava i Suda pravde, koji tumači odredbe Europske Konvencije o ljudskim o pravima i jurisprudenciju Suda pravde, može doprinijeti fenomenu inkorporacije materijalnih odredbi čl. 9. Konvencije²³ u EU *acquis* (pravo Unije), putem jurisprudencije ovih sudova.

Vjerska prava i slobode u Republici Hrvatskoj – pravno uređenje i položaj

Sklapanjem međunarodnih ugovora Republike Hrvatske i Svete Stolice,²⁴ donošenjem Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica 2002. godine, te sklapanjem ugo-

²⁰ *Directorates General of European Commission.*

²¹ Sergio Carrera i Joanna Parkin detektirali su kao najčešća sljedeća područja: državljanstvo i temeljna prava, nediskriminacija, imigracijski i unutarnji poslovi, socijalna i politika zapošljavanja, obrazovanje i kultura. (Sergio Carrera i Joanna Parkin, "The Place of Religion in European Union Law and Policy: Competing Approaches and Actors inside the European Commission: RELIGARE Working Document No. 1", *Religare Working Paper, Religious Diversity and Secular Models in Europe: Innovative Approaches to Law and Policy*, European Commission: European Research Area, 2010).

²² Usp. "Report on Cases before the European Court of Human Rights concerning Freedom of Religion, Factsheet", Press Unit, January 2013, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/80119CA2-3425-43D9-9FEB-524829C637B1/0/FICHES_Libert%C3%A9_religion_EN.pdf (20. veljače 2013.)

²³ Čl. 9. Europske Konvencije o ljudskim pravima: "(1) Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu da se promijeni vjeroispovijed ili uvjerenje i slobodu da se pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima. (2) Sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja podvrgnut će se samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa javnog reda i mira, zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

²⁴ (1.) Ugovor o pravnim pitanjima od 18. prosinca 1996. Na temelju tog Ugovora potpisan je 12. rujna 2002. između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije poseban Protokol o načinu upisa pravnih osoba Katoličke crkve u Evidenciju pravnih osoba Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj,

vora o pitanjima od zajedničkog interesa s drugim kršćanskim denominacijama, kao i islamskom zajednicom²⁵ pravno je operacionalizirano ustavno jamstvo o slobodi i jednakosti vjeroispovijedi građana Republike Hrvatske.²⁶ Problematičnom nalazimo činjenicu da vjerske zajednice pravno nisu registrirane na jedinstven način prema odredbama Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica. Naime, Rimokatolička crkva nije upisana u Registru vjerskih zajednica (Evidencija vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj) koji se vodi pri Ministarstvu uprave, već je na temelju Protokola o načinu upisa pravnih osoba Katoličke crkve ustrojena izdvojena Evidencija katoličkih pravnih osoba pri istom ministarstvu, što i na formalnoj razini ukazuje da Katolička crkva uživa posebni pravni položaj. Srpska pravoslavna crkva (kao autokefalna ortodoksna crkva sa sjedištem u Beogradu) u Registru nije upisana kao jedinstvena vjerska zajednica, već su samo upisani njezini organizacijski oblici (eparhije i parohije na području Republike Hrvatske).²⁷ Premda je većina vjerskih zajednica obuhvaćenih ovim pravnim okvirom i njegovom realizacijom zadovoljna te se u mogućnosti realizacije slobode vjeroispovijedi načelno nalaze u istoj ravni (financiranje djelovanja i plaće vjerskih službenika, osnivanje vjerskih škola i učilišta, dušobrižništvo u zdravstvenim i socijalnim ustanovama, kaznionicama i zatvorima, oružanim snagama i policiji, pristup medijima, vjerskom odgoju u školama, izjednačavanju učinaka vjerski sklopljenog braka s građanskim) ostaje pitanje onih vjerskih zajednica kojima država nije pružila mogućnost sklapanja ugovora

koji se vodi pri nadležnom ministarstvu. (2.) Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture od 18. prosinca 1996. Na temelju tog ugovora potpisan je 29. siječnja 1999. ugovor između Katoličke crkve u Hrvatskoj (dakle ne Svete Stolice) i Vlade Republike Hrvatske o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama. (3.) Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske od 18. prosinca 1998. (4.) Ugovor o gospodarskim pitanjima od 9. listopada 1998.

²⁵ Ugovori o pitanjima od zajedničkog interesa s drugim vjerskim zajednicama: sa Srpskom pravoslavnom crkvom u Republici Hrvatskoj 12. prosinca 2002., s Islamskom zajednicom u Republici Hrvatskoj 12. prosinca 2002., s Evangeličkom crkvom u Republici Hrvatskoj i Reformiranom kršćanskom crkvom u Republici Hrvatskoj 18. lipnja 2003., s Evandeoskom (Pentekostnom) crkvom u Republici Hrvatskoj, Kršćanskom adventističkom crkvom u Republici Hrvatskoj i Savezom baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj 4. srpnja 2003., s Bugarskom pravoslavnom crkvom u Republici Hrvatskoj, Hrvatskom starokatoličkom crkvom i Makedonskom pravoslavnom crkvom u Republici Hrvatskoj 10. listopada 2003.

²⁶ Čl. 40. Ustava RH: "Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja." Čl. 41. Ustava RH: "Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države. Vjerske zajednice slobodne su, u skladu sa zakonom, javno obavljati vjerske obrede, osnivati škole, učilišta, druge zavode, socijalne i dobrotvorne ustanove te upravljati njima, a u svojoj djelatnosti uživaju zaštitu i pomoć države." Usp. Vladimir Lončarević, "Pravni položaj crkava i vjerskih zajednica te njihovo stjecanje pravne osobnosti u Republici Hrvatskoj", <http://www.reformator.hr/Pdf/Vjerske%20zajednice%20u%20Hrvatskoj%20Loncarevic.pdf> (27. veljače 2013.)

²⁷ Premda je osnivač ovih Crkvi u inozemstvu, ovo nije mjerodavno za njihov status u Republici Hrvatskoj. I druge vjerske zajednice imaju osnivače ili sestrinske zajednice u inozemstvu. Pravilnikom o evidenciji i predviđeno je postojanje sjedišta raznih vjerskih zajednica u inozemstvu, pa toj činjenici ne pridaje neku posebnu važnost, te se kod upisa u Evidenciju mora priložiti i suglasnost središnjeg tijela vjerske zajednice za takav upis (čl. 7, t. 8). Činjenica da su biskupije i neke druge ustanove Katoličke crkve osnovane od jednog subjekta međunarodnog prava (Sveta Stolica), odnosno da Srpska pravoslavna crkva ima sjedište i djeluje i izvan Republike Hrvatske ne pruža organizacijskim oblicima ovih Crkvi neki eksteritorijalni status izvan hrvatskog pravnog poretka.

o pitanjima od zajedničkog interesa. One naravno mogu djelovati u skladu sa svojim vjerskim naukom dok ne istupaju iz okvira pravnog poretka, no ne mogu uživati navedene pogodnosti kao zajednice koje imaju sklopljene ugovore s državom. Kako su pojedine manje vjerske zajednice ili zajednice nastale izdvajanjem iz "matičnih" vjerskih zajednica također bile zainteresirane za sklapanje takvih ugovora, te vršile pritisak na Vladu, Vlada je donijela Zaključak čije odredbe sadrže uvjete koji su toliko rigorozni da praktički onemogućuju ovim zajednicama da ih ispune.²⁸ Ovo je rezultiralo ustavnom tužbom²⁹ i sporom pred Europskim sudom za ljudska prava gdje su se Crkve tužiteljice (Savez crkava "Riječ života", Crkva cjelovitog evanđelja i Protestantska reformirana kršćanska crkva u Republici Hrvatskoj) pozivale i na činjenicu da je Vlada sklopila ugovore s nekim vjerskim zajednicama koje ne udovoljavaju uvjetima iz njezina Zaključka (Starokatolička crkva, Bugarska pravoslavna i Makedonska pravoslavna crkva),³⁰ a spor je okončan novčanim penalima za državu i djelomičnom udovoljenju zahtjeva tužitelja u pogledu pristupa vjerskom odgoju u školama i izjednačavanju učinaka vjerski sklopljenog braka s građanskim koje država tek treba provesti.³¹ Sadašnji sustav financiranja vjerskih zajednica iz državnog proračuna dodjelom kvota po određenom kriteriju (koji je najčešće statistička pripadnost denominaciji) sigurno je da odgovara pojedinim denominacijama, od kojih neke možda bez takvog sustava ne bi ni imale ikakvih sredstava za rad. No postavlja se pitanje je li pravedno da se iz državnog proračuna uplaćuju sredstva i onih građana koji nisu pripadnici određene denominacije ili žele na drukčiji način sudjelovati u njezinu financiranju. Sustav financiranja putem crkvenog poreza nije nepoznat nizu europskih zemalja, od kojih je najpoznatiji Kirchensteuer u Njemačkoj,

²⁸ Zaključak Vlade Republike Hrvatske, klasa: 070-01/03-03/03, Urbroj: 5030104-04-3, od 23. prosinca 2004. godine: "1. Za sklapanje ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa za Republiku Hrvatsku i neku ili više vjerskih zajednica, koji sklapa Vlada Republike Hrvatske i vjerska zajednica, potrebno je da jedna ili više vjerskih zajednica koje bi sklopile ugovor, ispunjavaju jedan od dva uvjeta: – da su djelovale na području Republike Hrvatske na dan 6. travnja 1941. godine i nastavile svoje djelovanje u kontinuitetu i pravnoj slijednosti, te da broj vjernika prelazi brojku od šest tisuća, prema zadnjem popisu stanovništva, – da je povijesna vjerska zajednica europskog kulturnog kruga (Katolička crkva, Pravoslavna crkva, Evangelička crkva u Republici Hrvatskoj, Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj, Islamska zajednica u Hrvatskoj, Židovska zajednica u Republici Hrvatskoj). 2. Crkva ili vjerska zajednica koja se izdvoji ili se izdvojila iz crkve ili vjerske zajednice smatra se novom crkvom odnosno vjerskom zajednicom, a početak njezinog djelovanja smatra se danom izdvajanja, odnosno osnivanja."

²⁹ Usp. Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-II / 3961 / 2005, Odbacuje se prijedlog za ocjenu suglasnosti s Ustavom i zakonom Zaključka Vlade Republike Hrvatske klasa: 070-01/03-03/03, ur. broj: 5030104-04-3 od 23. prosinca 2004. godine povodom ustavne tužbe Saveza crkava "Riječ života", Crkve cjelovitog evanđelja i Protestantske reformirane kršćanske crkve u Republici Hrvatskoj.

³⁰ Usp. Jasmin Milić, "Pravni i činjenični status vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj", *Hrvatska pravna revija*, br. 3, (2008), str. 9-15.

³¹ Usp. *Case of Savez crkava "Riječ života" and others v. Croatia, First Section: (Application no. 7798/08)*, Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010. Europski sud za ljudska prava u gore je spomenutom predmetu zauzeo stajalište da država nije dužna sklopiti ugovor s Crkvama tužiteljicama prema odredbama čl. 248. Zakona o obveznim odnosima Republike Hrvatske o obveznom sklapanju ugovora, a na koje su se pozivale, jer da se pitanja od zajedničkog interesa prema Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica ugovorom mogu utvrditi samo sporazumno, pa da država nije obvezna ući u takav sporazum.

ali koji s druge strane predstavlja rizik za financiranje vjerskim zajednicama.³² Trenutni sustav financiranja vjerskih zajednica potrebno je u skladu s gospodarskom situacijom u hrvatskom društvu suštinski preispitati unatoč načelu "Pacta sunt servanda" koje bi nas trebalo obvezivati prema Rimokatoličkoj crkvi jer je u ugovornom pravu poznata i klauzula "rebus sic stantibus", a "Ecclesia vivit lege Romana". Ako i prema popisu stanovništva iz 2011. godine udio katoličkog stanovništva u Republici Hrvatskoj iznosi 86,28%, "a jedno je od temeljnih prava da se u javnosti čuje i prepozna glas Crkve o svim relevantnim društvenim pojavnostima kao izraz vjerske slobode i slobode izražavanja vlastitog mišljenja",³³ sa stajališta ustavnog načela odvojenosti Crkve i države iz. čl. 41. st. 1. Ustava Republike Hrvatske ne možemo se oteti dojmu o privilegiranom statusu Rimokatoličke crkve u hrvatskom društvu. Premda se formalno omogućava organiziranje vjeronauka u školama i drugim konfesijama, ovo je praktično neprovedivo u većim gradskim područjima, ali i u ruralnim sredinama u kojima su vjernici drugih denominacija disperzirani, tako da i nadalje u većini škola dominira samo rimokatolički vjeronauk. U medijima općenito, a na državnoj televiziji osobito, ne uvažava se u punoj mjeri vjerski pluralizam malih konfesija. Rimokatolička crkva ponekad ispred tradicionalnih vjerskih zajednica o nekim društvenim pitanjima kao zajedničko stajalište iznosi svoj stav. Dušobrižništvo u policiji i Vojni ordinarijat u funkciji su isključivo Rimokatoličke crkve, a održavanje vojnih i policijskih hodočašća upitno je sa stajališta sekularne države. Građani i vjerske zajednice ne mogu propitivati vjersku (ne)ravnopravnost svoje konfesije u odnosu na druge vjerske zajednice, a ovdje u prvom redu u odnosu na Rimokatoličku crkvu, ispred Ustavnog suda Republike Hrvatske jer se oglasio nenadležnim "ocjenjivati suglasnost s Ustavom i zakonom ugovora koja tijela izvršne vlasti sklapaju s pravnim ili fizičkim osobama".³⁴ Svečana prisega koju predsjednik Republike polaže pred Ustavnim sudom završava riječima "Tako mi Bog pomogao" i jedino je spominjanje Boga u nekom propisu u RH, koji dio bi valjalo preispitati sa stajališta sekularne države.³⁵

Vjera (kršćanstvo) vs. sekularizam kao elementi europskog identiteta

Ocjene iz prethodnog poglavlja samo su upozorenja koja kršćani i vjernici drugih religija u Republici Hrvatskoj trebaju uvažiti kao iskustvo luteranskih država europskog sjevera koje je Mardešić sjajno sažeo: "Svakim danom postaje s teoloških vidika jasnije da kršćanstvo ne može ostati vezano uz državne razloge i nacionalne koristi, a još manje služiti kao folklorni ukras i opravdanje svjetovnim vlastima. Zato umjesto tvrdnje kako je u skandinavskim zemljama tradicionalno kršćanstvo umrtvljeno sekularizacijom stoji obrnuta tvrdnja: da je to mrtvo folklorno kršćanstvo – dobro plaćeno i preplaćeno od

³² Usp. Silvija Marasović, Mirko Klarić i Ante Balić, "Crkveni porez kao oblik financiranja djelatnosti vjerskih zajednica", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3-4, (2007), str. 573-596.

³³ Slavko Zec, "Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj", *Riječki teološki časopis*, br. 2, (2010), str. 387-412, 390.

³⁴ Ustavni sud Republike Hrvatske, Rješenje br. U-II/2885/2003 od 11. veljače 2004. godine.

³⁵ Usp. Čl. 49. st. 3. Zakona o izboru Predsjednika Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 22/92, 42/92, 71/97, 69/04, 99/04, 44/06, 24/11.

države – zapravo proizvelo sekularizaciju.”³⁶ Pitanje kako vjerska uvjerenja i sekularna demokracija mogu biti pomireni u liberalnom ustavu zagovarao je Habermas u debati s kardinalom Ratzingerom. Habermas priznaje da vjernici doista mogu učiniti spoznajni doprinos u političkoj debati i javnom životu. Stoga se suprotstavlja sekularizmu koji negira ovakvo priznanje, dok istodobno daje prednost sekularnom rezoniranju. Implikacija ovog “post-metafizičkog” stadija (kako ga naziva Habermas) u kojemu se vjera i znanje čvrsto razlikuju, jest da religijski argumenti trebaju biti “prevedeni” u “opće dostupne” pojmove kako bi ušli u političku javnu sferu. Crkve trebaju priznati potrebu za “prijevodom” jer im to daje “šansu da budu uključene u agende i pregovore unutar političkih tijela”, uključujući EU.³⁷ Sličnu ideju iznosi Rawls kroz svoj koncept preklapajućeg konsenzusa. Prema Rawlsu postojanje različitih moralnih, filozofskih i vjerskih doktrina koje su podjednako racionalne, ali u međusobnom neskladu ili sukobu, zahtijeva prihvaćanje konsenzusa, tj. političkog koncepta koji je prihvatljiv velikoj većini građana kao nositelja tih različitih doktrina. Jasno je kako temelj takvoga konsenzusa ne može biti ni jedna od tih doktrina, nego pitanje dobra života treba ostaviti po strani i ponuditi politički koncept koji različite “religijske, filozofijske i doktrinarne pristupe mogu prihvatiti, svaka iz svojeg gledišta”.³⁸ Protivnici ovakvog prijedloga smatraju da sekularizam ustvari getoizira kršćanstvo. Ne priznati oblikujuću ulogu kršćanstva u europskoj povijesti znači potisnuti ključnu, formativnu dimenziju kulturalnog naslijeđa kontinenta. Kršćanska prošlost treba biti priznata kao osnovni (iako ne isključivi) dio formiranja demosa kroz zajedničku memoriju.³⁹ Ratzingerov odgovor veoma je jasan – ideju da mogu postojati sukobljene, ali jednako valjane i razumne moralne doktrine on proglašava kulturnim relativizmom koji vodi “dekadenciji i dezintegraciji razuma i principa prirodnog moralnog zakona” jer ako “kršćani moraju ‘priznati legitimitet različitih gledišta o organizaciji svjetovnih stvari’ pozvani su ih odbaciti, kao štetne za demokratski život, koncepciju pluralizma koja odražava moralni relativizam. Demokracija se mora temeljiti na istinskim i čvrstim temeljima etičkih principa o kojima se ne može pregovarati, koji podupiru društveni život.”⁴⁰

Zaključak

Debata o priznavanju kršćanskog naslijeđa dijelom je tradicionalnog problema što bi mogao biti europski identitet i memorija, ali ovaj put s posebnim naglaskom na vjersku

³⁶ Željko Mardešić, “Kršćanstvo i sekularizacija”, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, Vol. 4, br. 2, (2006), str. 267.

³⁷ Usp. Joseph Ratzinger i Jürgen Habermas, *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*, San Francisco: Ignatius Press, 2006, str. 24-29.

³⁸ John Rawls, “The Domain of the Political and Overlapping Consensus”, *Collected Papers*, ur. Samuel Freeman, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999, str. 479.

³⁹ Usp. Joseph Weiler, *The Constitution of Europe: “Do the New Clothes Have an Emperor?” and Other Essays on European Integration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, str. 252, 268.

⁴⁰ Congregation for the Doctrine of Faith (Joseph Ratzinger i Tarcisio Bertone), “Doctrinal note on some questions regarding The Participation of Catholics in Political Life”, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20021124_politica_en.html#_ftnref15 (5. ožujka 2013.)

pripadnost. Rasprava o ulozi kršćanstva u Europskoj uniji zanimljiva je iz najmanje triju razloga: (1) Ona ukazuje i nadalje na važnost religije kao činjenice i pokazuje da Crkve redefiniraju svoju ulogu u društvu. (2) Debata o kršćanstvu ima šire implikacije u trajnoj debati o europejstvu i njegovim granicama. Zahtjevi učinjeni u pogledu konstitutivne uloge kršćanstva u europskom identitetu uvedeni su u ustavotvorni proces i sada neće samo tako nestati. (3) Istaknuvši zahtjeve za privilegiranom ulogom u artikulaciji kolektivnog identiteta i memorije, ozbiljno o njima raspravljajući, institucionalno se kršćanstvo postavilo kao važan, javno priznat, legitiman sugovornik u institucionalnom prostoru Europske unije.

LITERATURA

- Ahdar, Rex i Leigh, Ian, "Is Establishment Consistent with Religious Freedom?", *McGill Law Journal*, Vol. 4, (2004), str. 635-681.
- Altes, Edy Korthals, "What is it? Why do we need it? Where do we find it?", *Reflections on European Identity*, ur. Jansen, Thomas, Bruxelles: European Commission, 1999.
- Basdevant Gaudemet, Brigitte, "State and Church in France", *State and Church in the European Union*, ur. Robbers, Gerhard, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 157-186.
- Carrera, Sergio i Parkin, Joanna, "The Place of Religion in European Union Law and Policy: Competing Approaches and Actors inside the European Commission: RELIGARE Working Document No. 1", *Religare Working Paper, Religious Diversity and Secular Models in Europe: Innovative Approaches to Law and Policy*, European Commision: European Research Area, 2010.
- Casanova, José, "Religion in an expanding Europe", *Religion, European secular identities, and European integration*, ur. Byrnes, Timothy A. i Katzenstein, Peter J., Cambridge: Cambridge University Press, 2006, str. 65-92.
- Chadwick, Owen i dr., *Church and State: Report of the Archbishops' Commission 1970*, London: Church Information Office, 1970.
- Case of Savez crkava "Riječ života" and others v. Croatia, First Section: (Application no. 7798/08)*, Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010.
- "Common Declaration of Pope John Paul II and His Beatitude Christodoulos, Archbishop of Athens and All Greece, Before the Bema of St. Paul, The Apostle to the Nations", http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2001/documents/hf_jp-ii_spe_20010504_joint-declaration_en.html (8. veljače 2013.)
- Congregation for the Doctrine of Faith (Joseph Ratzinger i Tarcisio Bertone), "Doctrinal note on some questions regarding The Participation of Catholics in Political Life", http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20021124_politica_en.html#_ftnref15 (5. ožujka 2013.)
- "Constitución Española", http://www.lamoncloa.gob.es/IDIOMAS/9/Espana/LeyFundamental/titulo_primero.htm (15. veljače 2013.)
- "Constitution of Ireland – Bunreacht na hÉireann", http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/December_2013_-_Bhunreacht_na_hEireann_Constitution_Text.pdf (15. veljače 2013.)
- Ferrari, Silvio, "State and Church in Italy", *State and Church in the European Union*, ur. Robbers, Gerhard, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 209-230.

- Gilles, Susan M., "Worldly Corruptions' and 'Ecclesiastical Depredations': How Bad Is an Established Church", *The DePaul Law Review*, Vol. 42, (1992-1993), str. 349.
- Greeley, Andrew, *Religion in Europe at the End of the Second Millenium: A Sociological Profile*, London: Transaction Publishers, 2003.
- Ladrech, Robert, "Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32, 1 (1994), str. 69-88.
- Lončarević, Vladimir, "Pravni položaj crkava i vjerskih zajednica te njihovo stjecanje pravne osobnosti u Republici Hrvatskoj", <http://www.reformator.hr/Pdf/Vjerske%20zajednice%20u%20Hrvatskoj%20Loncarevic.pdf> (27. veljače 2013.)
- "Magyarország Alaptörvénye", http://www.kormany.hu/download/2/ab/30000/Alap_angol.pdf (15. veljače 2013.)
- Marasović, Silvija, Klarić, Mirko i Balić, Ante, "Crkveni porez kao oblik financiranja djelatnosti vjerskih zajednica", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3-4, (2007), str. 573-596.
- Mardešić, Željko, "Kršćanstvo i sekularizacija", *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, Vol. 4, br. 2, (2006), str. 256-280.
- Martin, David, *A General Theory of Secularization*, London: Harper – Row, 1978.
- Milić, Jasmin, "Pravni i činjenični status vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj", *Hrvatska pravna revija*, br. 3, (2008), str. 9-15.
- New York Times, "Pope Urges Europe to Avow Christianity", <http://www.nytimes.com/2003/02/17/world/pope-urges-europe-to-avow-christianity.html> (8. veljače 2013.)
- Padjen, Ivan, "The State's Authority in Religious Rights", *Politička misao*, Vol. 38, br. 5, (2001), str.137-143.
- Potz, Richard, "State and Church in Austria", *State and Church in the European Union*, ur. Robbers, Gerhard, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 391-418.
- Ratzinger, Joseph i Habermas, Jürgen, *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*, San Francisco: Ignatius Press, 2006.
- Rawls, John, "The Domain of the Political and Overlapping Consensus", *Collected Papers*, ur. Freeman, Samuel, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999.
- Rodin, Davor, "Zakašnjela sekularizacija", *Politička misao*, Vol. 44, br. 1, (2007), str. 3-13.
- "Report on Cases before the European Court of Human Rights concerning Freedom of Religion, Factsheet", Press Unit, January 2013, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/80119CA2-3425-43D9-9FEB-524829C637B1/0/FICHES_Libert%C3%A9_religion_EN.pdf (20. veljače 2013.)
- Schanda, Balázs, "State and Church in Hungary", *State and Church in the European Union*, ur. Gerhard Robbers, Baden – Baden: Nomos, 2005, str. 323-345.
- Stepan, Alfred C., "Religion, Democracy, and the 'Twin Tolerations'", *Journal of Democracy*, Vol. 11, br. 4, (2000), str. 37-57.
- Weiler, Joseph, *The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Zakon o izboru Predsjednika Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 22/92, 42/92, 71/97, 69/04, 99/04, 44/06, 24/11.
- Zec, Slavko, "Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj", *Riječki teološki časopis*, br. 2, (2010), str. 387-412.

RELIGIOUS RIGHTS AND FREEDOMS AND SECULARIZATION IN THE CONTEXT OF CROATIA'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

Abstract

A treaty between the Republic of Croatia and the Holy See and the 2002 Act on the Legal Position of Religious Groups have achieved an agreement about the issues important to all parties, other Christian denominations, as well as the Islamic community, being a legally operational constitutional guarantee for the freedom and religious equality among the citizens of the Republic of Croatia. The Constitution of Republic of Croatia, Art. 41, speaks, from a secularization point of view, about segregation of religious groups by the Government, but it simultaneously emphasizes that those groups may enjoy protection and support of the Government in their activities. How to reconcile such a discrepancy? Secularization has different usages, being an ambiguous term that became actual again after the EU Member States refused an appeal of the Pope John Paul II that the Constitutional Agreement, dated back to 2004, should include a formulation about the Christian roots of Europe. The Union, on one hand, has to acknowledge the plurality of citizens in terms of religious and other aspects; however, the question is whether Christianity, among other things, can be a cohesive element for such a "super state"? The aim of this paper is to provide for a review of the extent to which the constitutional jurisdictional and institutional arenas have implemented secularization in the EU Member States, and in the practice of the European Court of Human Rights with regard to the religious freedoms and generally with regard to religion in the EU law. The themes we want to look into are the existence of a satisfactory legal protection of religious freedoms in Croatia, the enquiries about a system of financing pertaining to the religious communities that would be more appropriate to the current economic situation, and whether a mission of the Church should be such that it should touch every social question, or should it be limited just to some of them. Religious relationships, democratic processes, nations and states that, besides all, constitute the EU are complex structures that have their own laws on their interactivity. In spite of the challenges that the accession to this complex union of states brings, the Republic of Croatia is looking for its place while bringing its own Christian identity and heritage, which has to be protected in parallel to its remaining open.

Keywords: religious rights and freedoms, secularization, position of religious groups, Christian confessions, European identity